د مولانا سعيد افغاني : آزاده ، ټولنيزه ،علمي ، فرهنګي او نشراتي ارګان ته ښه راغلاست!

انجنير عبدالقادر « مسعود »

د نشرنیټه : 1 سپتامبر 2024 میلادی

د ښاغلی ننګیالی « بڅرکی » سره مرکه

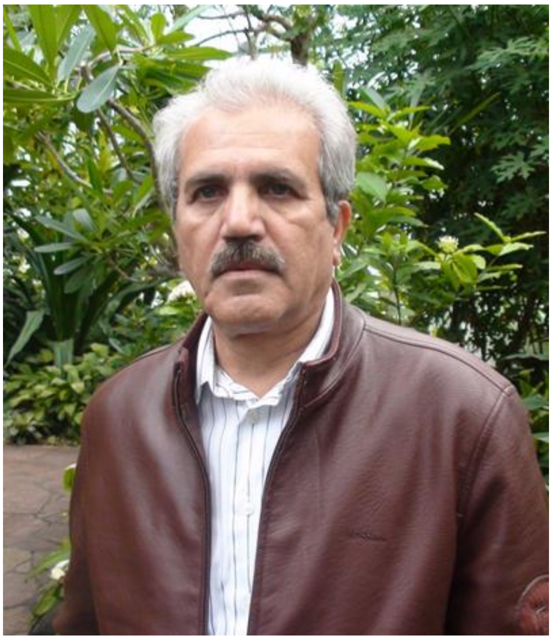

د ادب او فرهنګ درنو او پتمنو مینه والو!

ښاغلی بڅرکی صاحب د پوهې، فرهنګ، شعر و ادب په غوړېدلي او رنګین ګلبن کې، هغه پېژندل شوی، با احساسه، هڅاند او تکړه لیکوال، ادیب، شاعر او څېړونکی دی چې زموږ هیواد وال، د علم او ادب مینه وال د ده له نوم سره اشنا دي. ده د خپلو ادبي هلو ځلو، کارنامو، ښکلو، رنګینو او ګټورو نښیرنو (اثارو) له لارې د پښتو ژبې د پراختیا او پرمختیا په برخه کې د پام وړ چوپړ او خدمتونه تر سره کړې دي.

ده په خپلو شعرونو او ګټورو نښیرونو (اثارو)کې د رشتیني میني او ښکلا تصویرونه، د ټولنیز ژوند ستونزي، ناخوالي، کړاوونه او نیمګړتیاوې او همداسې وطني، ملي انساني احساس او عواطف، د هیواد او هیوادوالو سره ژوره مینه په ډېر ښکلي او ظریفانه بڼه انځور کړې دي.
ښاغلی بځرکی صاحب یو درونږ، متواضع، خواخوږی او مېلمه پال شخصیت دی. دی له خپلو ټولو یارانو او دوستانو سره ژوره مینه او اخلاص لري. ما د بځرکي صاحب ګټور نښیرونه(اثار) چې ما ته یې ډالی کړي وو په ډېره مینه او لېوالتیا سره ولوستل. همدا وجه ده، چې ما ځانته دا حق ورکړ تر څو د ده د علمي او ادبي شخصیت او فعالیتونو په تړاو یو څو کرښې ولیکم او د ده سره ادبي مرکه ولرم.
ګران بځرکی صاحب زه خپل سلامونه او پیرزویني ستاسو درانه حضور ته وړاندې کوم. اجازه راکړئ چې خپلې پوښتنې پیل کړم.
ګران انجنیر عبدالقادر مسعود صاحب زه هم خپل سلامونه تاسو او ټولو دوستانو ته وړاندې کوم او ستاسو په خدمت کې یم.
مسعود: ګران ننګیالی بځرکی صاحب که څه هم زموږ هیوادوال ستاسو له علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت سره اشنا دي، پرېږدی یو ځل بیا زموږ د علم، ادب او فرهنګ ګران مینه وال، په هیواد کې د ننه او بهر ستاسو علمي او ادبي څېره لا زیاته وپیژني، نو هیله کوم د خپل علمي، ادبي، فرهنګي او ځانګړي ژوند په اړه لنډ مالومات راکړئ؟
بځرکی: محترم مسعود صاحب:پیښي تل وخت د یوې انګیزې له مخې رامنځته کیږي.او انګیزه هغه څه ده چې د علت تر مخه د خپلو ځانګړنو له مخې منځته راځي.تاته درمعلومه ده چې زموږ کورنی ښځي او نارینه د لوړو تحصیلاتو خاوندان وه، زموږ د کور ښځي او نجوني، په کابل او کندهار کې د ښوونې او روزنې په برخه کښې بوخت وې. او د کابل په ډېرو لیسو کې د ښوونکو او د مکتب د مسؤلینو په توګه دنده درلودل.خو د کورنی نارینه مو بیا ژورنالیستان، سیاسي فعالین وه.
د بیلګی په توګه: محمدعلم بځرکی د کندهار د مجلي مدیر بیا د اطلاعات اوکلتور د وزارت د پښتو د انکشاف مدیر او د ویښ زلمیانو د مرکزي هستي غړی وو. اکامي محمدحسن خان د ننګرهار د اطلاعات او کلتور د ریاست مرستیال، کاندید اکاډمیسن محمدظاهر افق د علومو د اکاډمی د عمومي ریاست مرستیال او د فلسفي د شعبې مشر وو، همدغسي لومړی د خلق ډموکراتیک ګوند د مؤسیسي کنګرې غړی، بیا د زحمت کښانو د انقلابي جمیعت عمومي منشي او مشر وو.
مشر ورور مي زمری محقق د علومو اکاډمی ریس، د حزب دموکراتیک ګوند کادر، بیا د زحمتکښانو د انقلابي جمیعت کي هم انقلابي فعاله کادر ګڼل کیده. محمد طاهر اڅکزی د راډیوټلویژون د خپرونو ریس او همدغسي د کورنی نور غړی هم د خپرونو په ژورنالیستیکو کارونو کي دنده درلودل او لیکوالان وه.
زه ننګیالی بځرکی چي لا د ښوونځی څخه نه وم خلاص سوی د ادبیاتو او لیکوالی سره مي مینه درلودل. د لیسي په اوا‌وم ټولګی کي مي په ټولنیزو مظاهرو کی برخه اخیسته او شعرونه به مي د ستیج پر سر زمزمه کول، وروسته چي نهم اولسم ټولګی ته مي ترقي وکړه بیا مي په مکتب کښي د انتخاباتو په نتیجه کي ډیري رایي ترلاسه کړې او د ښوونځی د ټولو زده کونکو منتخب مشر انتخاب سوم.(دکنفرانسونو د جوړلو ریس)په میاشت کي یو ځل د ټوله ښوونځی په شمول یو غټ کنفرانس، ډرام او کانسرټ جوړوی. چي د زده کونکو څخه به مي هم په ځینو موضوعاتو کی مقالي راټولولې او هغوی به هم د ستیج پر سر هغه ویلې ترڅو زده کونکي هم د ستیج د سر جرئت پیداکړي. او په ښوونځی کښي مي د نورو فعالیتونو په څنګ کي یوه اونیزه دیوالي جریده هم ځړول،چی د ښوونکو لا هم ډیره خوښیدل.ما دلسم ټولګی څخه تر دولسمه ټولګی پورې د ښوونځی پر درسونو بر سیره د خدای بخښلي (محمدابراهیم عطائي) چي دغه وخت د اطلاعات اوکلتور ریس وو.
د طوع افغان په ورځپانه کښي (دنړی دننداری) په نوم یوه صفحه هم چلول، چي په هغه کښي د نړی خبرونه. او د کندهار محلی پیښې اوخبرونه مي راټولول.دغه وخت ما د نورو لیسو یا ښوونځیو د پاره محلي ډرامي هم جوړولي چي تر ډیره ځایه ئې طبقاتي ارزښت درلودی. د دولسم ټولګی تر

فارغه کیدو وروسته مي بیا عسکري خدمت د کمکي خیبر په تانوکي په یوه کال عسکري تیره کړه او بیا د امریکائي شرکت کود کیمیاوی کي می دنده تر سره کړه. وروسته تر هغه مي بیا د هیواد ورځپاڼه، د اطلاعات او کلتور د کتابخانی مدیرت، د لرغون پیژندني د مجلې مرستیال او بیا د اکاډمی د نشراتو د ریاست مرستیال او بیا د علومو د اکاډمۍ د خارجه چارو د ریاست مرستیال او د علومو د اکاډمۍ د ړنګیدو سره سم چی دغه وخت د مجاهدینو د ډلي څخه د سیاف ولاسته اکاډمی ریاست رسیدلی وو، او زما د میز څخه یي یوه کوچنی را ډیو، یو څو پاسپورټه او د یوه پیاده(۳۰۰۰)افغانی پیسي هم وړي وې، البته د یادولو وړ ده چي نوموړي زموږ د شعبې پیاده دغه پیسي په کورکي نه کښیښودې، ویل یې: ممکن کورونه چورسي، خو دولتی ځایونه به خوندي وي. هغه خبره بل ډول وختل.

زمازده کړي: د دولسم ټولګی څخه د کندهار د البیروني لیسي فارغه سوم، د کانکور تر ازموینی وروسته د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی او بیا د همدغه پوهنځی د ماسټری د څانګی څخه فارغه سوم، په دغه دوران کي مي په مختلفو رسنیو کښي مضمونونه خپاره سوي دي، خو(د فرهنګ مردم) په مجله کي مي په پرله پسي توګه مضمونه خپاره کیده، هغه وخت چی په کابل کښي وم، دوه کتابه می په هغه سختو شرایطو کي ولیکل – چی یو ئې (دکندهار فلکور) او بل یې (دافغانستان په درو جګړو کی رزمي ادبیات) کتابونه وه. چي دکابل په دولتي مطبعه کښي خپاره سوه.

بیا هم د یادولو وړ ده چي هغه وخت چی د نورو سیمو په څېر د کابل مطبعه هم د راکیټونو تر برید لاندي راغله زما یو کتاب (دافغان انګلیس په درو جګړو کې رزمی ادبیات هم هلته د نور خلکو د کتابو په څېر دمنځه ولاړی) خو بیا مي په کویټه کي د سره خپور کی څه وخت چي افغانستان د مجاهدینو د خپلو منځي جنګونو په وسیله وران سؤ، زه هم د نورو افغانانو په څېر مهاجر سوم.او جنوبي پښتونخوا ته راغلم.او هلته می د احمدشاه بابا په نوم یو علمی مرکز پرانیستی، چي په درو برخو کي فعالیت کاوه.

لومړی: د ښوونی او رزونی برخه چی ۲۱ معلمان او کارمندان یې درلودله ، د افغانستان د ظاهر شاه د وختو تعلیمی نصاب تر دولسمه ټولګی پوري، چی یوه لیسه وه او د عبدالحي حبیبي په نوم یې فعالیت کاوه. د دې بله برخه بیا د پښتو او فارسي د زده کړي کورسونه وه، بله برخه یي د انګلیسی د زده کړی کورسونه وه. او نوموړي مرکز یوه لویه کتابخانه هم د کتاب د مینوالو دپاره پرانیستي وه.

دوهم: د خپرونو برخه: په دې برخه کښي د ملي هنداری مجله وه چي (محمد جان باوري) یې مسؤل مدیر وو. او (محمد قاسم الفت) مرستیال وو. اونیزه خپروني ئې درلودلې.

دریم: دکوټي په ښار کي کنفرانسونه او غونډي جوړول وه، چي د هغه ځای د منورینو سره تعلقات یا اړیکی ټینګی سي. او د افغانستان په تاریخ او کلتور د هغه ځای پښتانه وپوهیږي، دا ځکه چي هغوی ته د افغانانو کړني اوکلتور نا اشنا وو. دغه وخت پاکستان طالبان افغانستان ته ور واستول او حالات نور هم کړکیچن سوه. په کوټه کښي د ترور په سبب حالات ډیر سره ترینګلي کړه، ډګر جنرال نظرمحمد خان په خپل دکان کښي ترورکړل سؤ. او هر ورځ د ترور خبري اوریدل کیده، زما د پاره نور دکار زمینه نه وه برابره.نو د هالینډ حکومت ته می پناه یووړل. دلته مي هم د هغه ټولنی تر نوم لاندي علمي او ټولنیز فعالیتونه راپیل کړه. او تر اوسه په کښي اخته یم.

په دغه جریان کښي مي پر ځینو مقالو او مضمونونو د شلو کتابونو په شاه وخوا کښي لیکلي دي. او نور هم غواړم چی خپلی لیکوالی ته ادامه ورکړم.

مسعود: تاسو د یو لیکوال او شاعر په توګه کوم احساس، مینې او لېوالتیا دې ته وهڅولئ چي د خپلي ټولني لیکوال او شاعر شوئ. مهرباني وکړئ د خپلي شاعرۍ د انګېزې او پیلامي په اړه څه وواياست؟

بخرکی: مسعودصاحب: شاعري بی له عشق او احساسه نه کیږي،خو زما شاعري زما د خیالاتو، شعور سم انعکاس دی. زما سیاسي، ادبي او ټولنیز ژوند او د زمانې ناخوالي د دې سبب سوه، چي زه ولیکم او د شعر په ژبه او احساس خپل افکار ټولني ته وړاندي کړم.

زموږ ټولنه د (۵۰) کلونو په جريان کي د سخت بهران او ناخوالو سره مخامخ سوه، هغه ټولنه چي موږ ته ئي د ارامی او هوساييني نفس رابخښئ هغه زموږ هيواد وو، هيواد مو زموږ کور، مور او معشوقه وه. جدايي ئي داح، ږغونه زموږ د زړه څخه راوايستل،نو هغه څه مي ليکلي دي په نظم او نثرکي، چي زما څخه يي شاعر جوړکړی دی. نو په دې کښي شک نسته چي د هيواد څخه مهاجرت د يوه ښوونيز کس دپاره ډيره سخته ده، نو هغه متل دی چی وائي (د خوار د ايا ژړا ده - يا ښراده) نو زما دپاره دغه ژړا يا خندا په شعر او ليکنوکي دغه احساس دی. چي زه يي ښه او بد شعر ليکلوته مجبوره کړم.

مسعود: تاسو شعر څنګه راپيژنئ او ارزوئ؟ او دا راته وواياست تاسو بهرني علمي نښيرونه (اثار) او په ځانګړي توګه د بهرنيو شاعرانو شعرونه لوستلي دي او که نه؟ که مو لوستلي دي، نو پر تاسي يي څه اغيز ښندلی دی.

بځرکی: شعر چي جمعه يي شعرونه کيږي، يوه عربي کلمه ده چی معنا يي پوهه ده، خو په پښتو او فارسي ادبياتو کي شعر منظم قافيه لرونکی نظم دی، ځينی وخت په متن کي عروض او قافيه نه وی ، خو اهنګ او رديف لري هغه ته منظوم شعر وايي. منظوم شعرونه بېلابېلې برخي لري . زموږ د پښتو لنډۍ د قافيي تر اغيزي لاندی نه دي، خو د اهنګ برخه يي وچته ده. چی موږ ورته شعري اهنګ داره نظم ويلای سو.

يا هم سپين شعر، نوی شعر ادبي ټوټه او داسي نور چی د ويونکي احساس راوپاروي . او د يوه مطلب معنا يا مفهوم په کښي ذکر سوی وي. هم دغسي په ټولو ژبو کښي شعرونه ويل کيږي. او شعر په ادبياتو کښي خپل ځای لري.

انسانانو د ليک تر پيدا کيدو مخکی هم هغه ږغونه بدرګه کوله چي يو اهنګ او ځانګړی مفهوم به يي درلودی. نو موږ ويلای سو چی شعر د وينا له مخکي د انساني ژوند همزولی دی. او تر متن او نثر څخه مخکی دی. ما مخکي د شعره سره مينه درلودله او ډير شعرونه مي هم لوستل او د بهرنيو اديبانو هغه نثرونه می هم لوستل چي تر شعر يا نظم څخه کم نه وه لکه:

د ماکسيم ګورکی، داستانونه، د ليلا خالد فلسطينی داستانونه د جميله الجزايری داستان او نور ډير...

خو د افغانستان په شاه وخوا کښي مي غنی خان رياليستيک شعري نظمونه، د ګل پاچا الفت مي هم ادبي ټوټي او هم شعری ټولګی خوښيدلې، همدغسي د عبدالروف بينوا شعرونه، د خيام شعرونه د سنايي مثنوي شعرونه، د صالح محمد هوتک او داسي نور.

د دغو کسانو شعرونه او د هغوی ادبي داستانونه د دې سبب سوه چي ما ودې نتيجې ته ورسوي، چي دغه مځکه د ټولو انسانو، حيواناتو او مرغانو ګډه يوه ځاله ده او ټوله بايد پر دغه مځکه ژوند وکړي. او په ګډه دلته يو د ژوند واقعی محيط رادمنځته کړي، د جنګ بهاني بايد د منځه ولاړی سي، ټوله قومونه، نژادونه او سيميز ولسونه بايد يو د بله سره په ټولنيزو ګټو او تاوانونو کي سره شريکان واوسيږي، د مالکيت بدنامه پروسه چي انسانان يي سره ويشلي دي، بايد د توزيع عادلانه ويش د کار په مقابل کي رواج سي، د انسان ظلم پر انسان،د زورور ظلم پر کمزوری،د استعمارګرو هيوادونو وحشت پر ناتوانو هيوادونو د يوه واقعي انسان په زړه کښي د رحم او عاطفي احساس وروپاروي، چي زما پر احساس هم د دغو پوهانو د نثرونو او شعرونو احساس اغيزي کړی دي. او نن ځان ديوه مسؤل انسان په توګه پيژنم.

مسعود: ارواښاد استاد ګل پاچا الفت چی د پښتو ادب په ډګر کي يو پياوړی ليکوال، تکړه ادب پوه، لوی او نامتو شاعر وو، د شعر په تړاو په خپله يوه ليکنه کي داسي وايي : (....شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري ... عواطف او احساسات چي د شاعر له زړه نه رانقل شي، شعر تری جوړ شي او په زړونو اثر کوي...

شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او د تجلياتو کوه طور ويلی شو.)، « ګل پاچا الفت،غوره د استاد ګل پاچا الفت د دغو خبرو پرلاسوند په شعر کي خيالونه، «نرثونه ۱۳۳۶، کال ۵۶، مخ الهامونه، احساسات او عاطفي انځورونه څه ډول ارزوئ؟

بڅرکی: په دې کښې شک نسته چي ګل پاچا الفت د وخت يو نابغه شاعر او نثر ليکونکی دی د ده تر نظمونو، نثرونه لا ډير د ارزښت وړ دي، خو نظم يي هم بې مثاله دی. هغه چي دغه تعريف د شعر کړی دی هغه پرخپل ځای د ارزښت وړ دی، خو ما چي په پورته پوښتنی کښې د شعر تعريف او بيان کړی دی، هغه د همدغه تعريف سره توپير نه لري يوازي په الفاظو کی به تير او بير توپيرونه موجود وي خو په معنا کښې هغه يو تعريف دی. چی شعر پوهه ده، احساس دی، د عاطفې ، مينې څخه هيڅ شعر خالی نه وي، او په لندو منظمو ويناو يا ليکنو کی خپل پيغام رسوي. الفت صاحب بيخي درست وايي.

مسعود: تاسو د شعر په هنر کې، د وزن، قافيه، رديف، تشبيه، استعاره، کنايه او مجاز ځانګړتياوې څه ډول ارزوئ؟

بڅرکی: شعر بيا هم د هغه څخه چي تر موږ يې معنا رارسيدلی ده، په لغات کې د پوهي او پوهولو د پاره استعمال سوې ده. دا نو که په نثر کې وي يا په وينا کې، يا هم په نظم کې، بيا هم شعر هغه پوهه ده چی د عادي متن سره د جوړښت په لحاظ توپير لري، خو شعر ته په پښتو کی (بدله) وايي. شعر خلکو ته د نظم په څير پيغام رسوي.

ځکه چي نظم بيا يو سيستماتيک عمل دی لکه په اميل کښې چی ملغلري پيي. خو په شعر کښې سوژه هم بايد د فهمه ونه غورځول سي. دا چي ستاسو پوښتنه د شعر د ادبي فنونو په درشل کي ده، هره فني اصطلاح ځانته په شعر کي د ارزښت وړ ده. لکه:

قافيه: داهم يوه عربي کلمه ده چي د يوې ليکنی يا موضوع اخر ښوي. خو په اصطلاح کي بيا د بيت اخر را ښوي. دلته زما په دغه لاندي شعر کي (سي) کلمه قافيه واقع سوې ده، او هم دغسي (لاس ته) د قافيې په څنګ کي رديف واقع سوی دی. ځکه چي د قافي شا ته راغلی دی. او تسلسل لري، چي دغه دواړه په يوه نظم کښی د ارزښت وړ دي. او هم دغسي وزن هم د يوه منظم شعر د پاره د ارزښت وړ دی، ځکه وزن په شعر کښي يو ځانګړی احساس دی. چي د شعر توازن اندازه ښوي، يعنی که شعر ديکتی سي بايد سيلابونه يې هم برابر راسي.

تشبيه: دا هم عربي کلمه ده چی معنا يي د يوه شي د بل شي سره برابرولو ته وايي. او دا هم د شاعر يو لوی هنر ګڼل کيږي.او ماته هم ډير مهم دی. استعارې راوړل په شعر کي د شاعر هنری لياقت ښوي.

استعاره: که څه هم په اصلی معنا کي بل ډول ده، خو په بديع علم کي بيا د حقيقی معنا څخه بل ډول يعنی بل ډول ويل: د بيلګي په توګه

دا زما د قتل لاس دی نه پوهيږم – که تر باغ وتلی ګل دی د سرو ګلو

همدغسی د شعری فنون ډيري لغاتونه سته چي په شعر کي د ارزښت وړ دي. لکه تجنس، ترصيح ، سجع او نور...

سياست چي د نا اهلو لاسته ورسي
حکومتونه د قاتلو لاسته ورسي
سياست چي سي بيعقل ليونی سي
عقل ولاسی تاريکو ته بدګری سي

مسعود: تاسي په شعر کې توري، کلمات، ترکيبونه او جملې، هم آهنګي، توازن، انځورونه، تخيل، احساس، آهنګ، انديښنه، عاطفه او بيان څه ډول ارزوئ؟

بڅرکی: شعري موضوع پر دو برخو ويشم.

لومړی د شعر سوژه ده: او دوهمه برخه يي ادبي فنون دي.

په شعر کښي تر هر څه مخکی بايد موضوع په نظر کي ونيول سي، بايد موضوع په زړه پورې وي، د شاعر د ذهن محصول وي، د شاعر ارمانونه په کښی نغښتی وي او ويونکو ته يو الهام ور ورسوي، نو دا که شعر عشقي برخه ولري، افسانوي او تاريخي برخه ولري او يا هم نوري برخي ولري، خو بايد موضوع په کښي روښانه وي، څو د خلکو د احساس د را پارولو او ټولنی يا فرد ته يو څه ورکړي. که په يوه شعر کي موضوع په زړه پوري نه وي د ټولني د واقيعتونو څخه څه

منعکس نه کړای سي، هغه که هر څومره موزون کلام هم وي. خوخوند بې نه وي. او ویونکی یا اوریدونکی به ونه لري.
دوهم : شعر د ادبي فنونو له مخي؛ ادبي فنون په شعر کي د لوی ارزښت لرونکي دي. معنا دا چي شعر باید یو اهنګ او موسیقي د ځانه سره ولري. دا نو که سپین شعر وي یا موقفه شعر وي. باید د عادي متن سره توپیر ولري. دغه شعري ارزښتونه چی تاسو تولله یاد کړل دا د شعر او نظم اجزاء وې دي. بیله دې څخه منظوم شعر نه سي جوړیدای. او یا احساس وه ویونکی ته نه سي ورکولای. نو ځکه زه وایم چي په شعر کي باید هم اهنګ وي او هم عاطفه او نور شعري اجزاوي ولري.
مسعود: کاظم شیدا په خپل یو شعر کي وایي:

مضمون د شعر لکه پیکر وي
رنګین الفاظ یي رخت او زیور وي
ورته ضرور دي دا دواړه څیزه
پیکرکه هر څومره دلربا تر وي

تاسي د جولي (فورم)، منځپانګي او پیغام له پلوه په ښه شعر کي ښکلا، مینه او محبت څنګه ارزوئ؟
بڅرکی: محترم انجنیر صاحب! کاظم شیدا یو نازک خیاله شاعر وو، هغه د حمیدبابا د سبک پیروي کړیده، د هغه په شعرونو کښي کنایي، استعارې او نازک خیالی خورا ډیره څرګنده ده. د کاظم شیدا شعرونه عاشقانه نه دي او خورا د پاملرنی وړ استعارې په کښي لري چی ویونکي ته یي خوندورکوي. لکه چي وایي:

ستا چشمان چی په ادا سره بالا شي
تور بنو دی ګویا غشی په هوا شي
ستا د خط سبزه، حلقه د تورو سترګو
لکه شین طوطي په لومه مبتلا شي

دغه استعارې د کاظم خان شیدا یو له ډیرو ابتکارونو څخه ده. او له همدغه سببه د ده سبک د هر چا خوښیږي. او هغه تولله څه په کښي راغلي دي کوم چی تا په پوښتنه کي یادونه کړې ده.
مسعود: ستاسي په اند د یو لیکوال او شاعر ښکلایز او بې ساري انځورونه، مسته مینه، عاطفي تصویرونه، منطقي اندیز او تفکر، ژوره اندیښنه او عقلاني خوځون د زوریدلو انسانانو او هیوادوالو په راویښولو او راپارولو کي، د یو سمسور او نیکمرغه افغانستان په جوړولو او د اوږدو رنځونو او کړاوونو په ختمولو کي څه اغیز ښیندلای شي؟
بڅرکی: د قلم څوکه د توري ترڅو کي هم تیزه ده او هم مؤثره ده، هنر او ادب هغه څه دي چی د تولنی د جوړښت په ډیرو برخو کي پراخ ډګر لري، زموږ د افغانانو ادبي تاریخ د حماسو دی، که تاسو زما هغه کتاب ته مراجعه وکی (د افغان انګلیس په درو جنګو کی رزمي ادبیات) نو تاسو ته به په ښه توګه درمعلومه سي، چی شعر او ادب د جنګ په میدان کښي د افغانانو تر سپر او توري لا د ارزښت وړ دی، تاسو وګوری چي د میوند خونړی جنګ د سردار محمد ایوب خان په قهرمانی او د میرمن ملالي په ادبي خوځښت د میوند زخمیان راپورته کړه، ښځي او نارینه یې سره یو موټي کړه او د یوې ورځي په تیریدو سره ئې د فرنګي لوی لښکر د ډیرو مدرن سلاحو سره ماتي ته مجبوره کړه او سیمه یي وروسته ترغزني پوري آزاده کړه. د انګریزانو د ماتی څخه وروسته د ایوب خان او غازیانو لاسته ورغله نو ځکه ویلای سم چي پښتو حماسي ادبیات د تاریخ په جوړولو کی خورا ډیر ارزښت لري. په همدغه دلیل ما خپل دغه حماسي ادبیاتو ته ډیر ارزښت ورکړی او د ماستری د دفاع تیزس می هم په دغه برخه یا پورته ذکر سوي کتاب کښي دفاع او ولیکی.
مسعود: ستاسي په اند شاعر د یوه اندیز، متفکر او ښه انځورګر په توګه په خپلو شعرونو کي باید کومو بنستیزو ځانګړتیاوو ته پاملرنه وکړي؟
بڅرکی: ګران انجنیر مسعود صاحب!
تر هر څه تر مخه باید ووایم چي هنر د تولني هنداره ده: د یوې تولني مخ د هغه په هنر کي معلومیږي. یا هنر د تولنی انعکاس دی، نو زما له انده یو هنرمند، که شاعر وي یا انځور کښونکی یا

هم مجسمه جوړونکی، سندرغاړی او نور د هنر او ادب د برخي استاذان دغه بيله د ټولني د عيني شرايطو څخه هنر او ادب نه سي خيرولای. د هغوی د هنرونو او ابتکاراتو پر بنسټ د ټولني تاريخ هم ژوندی پاته کيدای سي. دا نو هم په کلاسيک هنر او ادب کی څرګنديدالای سي، هم په رومانتيک هنر او ادب کي او هم په رياليستيک هنر کي نو ځکه يو شاعر بايد تر ټولو د مخه د ټولنی د ښو او بدو خوا څخه با خبره وي. او يو معين فکر وپالي او پر يوه معينه ايډيالوژي باندي د ټولنی د پرمختګ لاره روښانه کړي، ځينی داسی شاعران هم سته چي خپله يوه معينه کرښلاره نه لري، خو د وخت سره شعر وايي او د واکدارانو د خوشحاله کولو په خاطر ښه او بد الفاظ سره يوځای کوي. او منظوم يا غيري منظوم شعر جوړوي.
زموږ په ټولنه کي ما وليدل چي ځينی شاعران د وخت د اوښتنی سره خپل مؤقف شعر او هنر ته هم تغير ورکوي. معنا دا چي د نن خبره سبا نه کوی او د سبا خبره بل سبا نه کوي. نو که شاعر يوه ستراتيژي ځانته انتخاب کړي چي هغه تل د ذهنونو سره برابره او هر وخت د انسانی غوښتونو کرښلاره وي. د بيلګې په توګه:
آزادي، د غريب او مظلوم انسان دفاع، د پرمختګ لاره څارل او داسی نور عامه ځانګړني که د خپل و مؤقف کرار وګرځوي. نو د شاعر به ښه مؤقف وي. که موږ ښه شاعران وګورو چی شعرونه يې په هر وخت کي نوی او د ويلو وي، خلک يې خوښوي. چي په اصطلاح کي بيکر ادب او هنر ورته ويل کيږي. د هغوی شعرونه او سوژې زما هم خوښيږي او ملاتړ يې کوم. ځينو شاعرانو زموږ د هيواد په بيلا، بيلو وختونو او رژيمونو کي، که د ظاهرخان وخت وو، که د محمد داود وخت وو، که د خلقيانو وخت وو، که مجاهدين وه يا هم اوسنی طالبان دي، د هغو د واک په وخت کي ستايني او شعرونه ورته ويلی دي، خو چيری چي بيا د هغوی رژيمونه سقوط کړی دی بيا نورو رژيمونو ته يې ښه نظمونه جوړکړي دي. د شاعر دغه اپرچونيست عمل ښه نه بولم
مسعود: هر شاعراو ليکوال د خپلو ليکنو او شعرونو لپاره ځانګړی سبک لري. تاسي په شعر او شاعری کي ځانته خپل سبک لرئ او که د کوم بل سبک پلوي ياست؟
بڅرکی: ښاغلی مسعود صاحب!
هو! هر شاعر بايد خپل سبک ولري. خو د عامو وصولو څخه نه سي وتلای، ځکه عام وصول د شعر فن او علم دی.که موږ وګورو الفت يو نامي شاعر دی او خپل سبک يې ساتلی دی. او د ټولنی د پرمختګ لاره يې په رياليزم کښي څارلي ده، خو همدغسي بيا خان غني خان هم يو مبتکر او نامی شاعر دی، هغه بيا خپله لاره د تکامل او پرمختګ دپاره په يوه جلا سبک کي د ماترياليزم او ايډياليزم په متضادو فلسفو کي خلکو ته د تکامل او پرمختګ شعرونه ويلي دي چي تر ډيره ځايه پر واقيعتونو باندی په ظريفو الفاظو کښي داسي ولاړ دي، چی د تند روی پر ضد يې مبارزه روښانه ده، هغه الفاظ يې استعمال کړي دي چی تر ډيره ځايه ولسی او د فهم وړ دي. همدغسی په کلاسيکو ادبياتو کښي هم د خوشحال خان شعرونه او د رحمان بابا شعرونه د سبک له مخی سره مخالف دي خو په دواړو کښی د هيواد پالني انځورونه روښانه دي. همدغسی کاظم خان شيدا، پير محمد کاکړ او نور...
که زما د شعر خبره سي خو ما هم په يوه ځانګړي سبک شعرونه ويلی دي، خو د شعرو مؤخه می د افغانستان ولسونو ته د پرمختګ او تکامل لاره روښانه کړې ده او ډير شعرونه مي زما د وخت د ستونزو او د هيواده څه دليری والي په هجران کی د ستونزو انځور دی. د بيلګې په توګه:

د ګلونو په باغچو کي مي اشنا ګل پيدا نه سؤ
ځکه ګرځم په باغو کي يار می پيدا نه سؤ
هغه څه راته عطا دي په دې بڼ کي
خو بلبل ته خپله نا اشنا يم په مقر کي
بې وطنه که هر څوک ښاد او سمسور وي
د پردو وطن څوک نه اخلي خپل تن کي
نو راځئ چی هغه خپل باغ ته ور کوچ سو
هم قبول کړو يو اوبل په خپل بغل کي

زه په خپل شعر کي کوښښ کوم چي موضوع ته ډير ارزښت ورکړم چی هغه په ډيرو شعرونو کي په اوسني وخت کښي زموږ د افغانانو او يا هم نړيوالو غوښتنی او ستونزي دي، د يوه معلومداره شاعر شاعری مي نه ده تقليد کړي. او کوښښ می کړی دی چی موضوع راتينګه کړم په ځينو شعرونو کي مي تر قافي لا هم تيرسوی يم او د يوه اهنګ په وسيله می موضوع تعقيب کړي ده. مننه

مسعود: تاسي د لويديزو هنري او ادبي ښوونځيو لکه: کلاسيسيسم، رومانتيسم، رياليسم، سيمبوليزم او سورياليزم، علمي، ادبي او فلسفي اندونه او افکار، باورونه او د ارزښتونو اغيز پر ختيز ادب او په ځانګړي توګه زموږ د بيلابيلو ليکوالو پر نښيرونو (اثارو) او په تېره بيا د شاعرانو پر شعرونو څه ډول ارزوئ؟

بڅرکی: ګران مسعود صاحب!

کلاسيزم ـ رومانتيزم – رياليزم: دغه دری مکتبونه طبقاتي اړخونه لري.او د ټولني د اقتصادی، ټولنيزو شرايط سره تغير او پرمختګ کوي، يعنی هر مکتب يې د يوه ځانګړي ټولنيز، وتيز تاريخی پړاو محصول دی، کله چي طبقاتي ټولنه جوړه سوه او د مريتوب يوه ځانګړې تاريخی مرحله چي د بادارانو او غلامانو د دو طبقو څخه جوړه سوې وه، د دغه وخت کلاسيک ادبيات پر ټولنه د حاکمي طبقي په ګټه استعماليدل، دغه وخت واکدارانو هر څه د ځان دپاره خوښول نو په دغه فارميسون کي شاعرانو او هنرمندانو نور څه نه سوای خپروالای، ځکه د ځان اختيار يي نه درلودی.

بيله د خدايانو او واکدارانو صفتونه، مرثيه ګاني ستايني او نور د کلاسيزم د دورې بيلګي. د کلاسيزم دوره يو څه اوږده دوره وه چي په فيوډالی ټولنيز فرماسيون کښي هم د فيوډالانو په خدمت کی وه، خو څه وخت چی د توليدي قواو د پرمختګ سره سرمايداري ټولنه رامنځته سوه نو ادب او هنر هم ازادي پيدا کړه او د رومانتيزم پړاو رامنځته سو، په دغه ټولنيز فرماسيون کښي هنرمندانو، اديبانو او د وخت ليکوالانو خپل ځانونه د کلاسيزم څخه خلاص کړه او رومان ليکلو پړاو ته ورواوښتل، چي دغه د نوې سرمايدارۍ ځانګړنه وه، او سرمايداري ټولنه چي په ۱۶۵۰م کښي په ابتدايي توګه لومړی په هاليند کي را منځته سوه او بيا يي د فليپ قدرت ور کم کړی او پارلمان يي د خلکو د رايو دپاره او د حکومت د جوړلو ښه لاره وبلل، نو يي سرمايداري اړيکي هم په چټکی سره په اروپا کښي رامنځته کړي، چی د هغه څخه وروسته په فرانسه کښي هم په ۱۸۴۸م کال کښي وروسته د فرانسي د انقلاب څخه وروسته سرمايداری ټولني په چټکۍ سره مخ پر وړاندی ولاړلي او د خلکو استازي په پارلمان کښي د رايو په وسيله وټاکل سوه.

او يو فکري غورځنګ دغه وخت په ادبياتو کښي هم راپيدا سؤ.او رومانتيزم د يوه فکري غورځنګ په څير د کلاسيکو ادبياتو ملا ورماته کړه، د روماتيزم غورځنګ چي اغازه يي په ۱۸پيړی کي په فرانسه کښي را منځته سؤ تر ۱۸۵۰م پوری خپل اوج ته ورسيدی، د دغه مکتب بنسټ چي د يوه پرمختللی اقتصادي او ټولنيزي ټولني (سرمايداري ټولني) زيږنده وو، بنسټ يي پر آزاد فکر،د طبيعت د ښکلا ستاينه او همدغسي دغه مکتب پر صنعتي پرمختګ باندي هم اغيزي وښندلي. او د۱۸۳۰م کال انقلاب هم د رومانتيکو افکارو څخه رامنځته سوو. د رومانتيزم بنسټ په فرانسه کښي را منځته سؤ. خو ختم يي بيا په انګليستان، المان اوروسيه کښي پايته ورسيدی. چی ددغه مکتب مشر همدغسي ژان ژاک روسو او هوګو او نور ليکولان وه.

دوی دغه آزادی ترلاسه کړه چي د طبيعت ښکلا، د عشق او محبت داستانونه، او د مظلمو انسانانو د ژوند ځينی برخی او د طبيعت په ټولو برخو کښي ليکني وکړې، چی د نړی د خلک افکار يي د کلاسيزم د خوب څخه راويښ کړه. خو د دوی د ادبياتو مؤخه هنر د هنر دپاره مفکوره بيا رياليستيکو ليکوالانو داسي ورماته کړه: چي (هنر او ادب د ټولنيز ژوند په خاطر). همدغسي د ادبياتو بله برخه چي د اوسنی وخت ادبيات هم دي د نړی د انقلابونو او د توليدی قوتونو د پرمختګ سره د سرمايداري ټولنی د زوال د پړاو سره سم د نوی بي طبقو ټولنی د پرمختګ پر بنسټ د سوسياليستي انقلابونو د رامنځته کيدو پربنسټ په ادبياتو کښي نور پرمختګونه هم وسول، د رومانتيکو ادبياتو په څنګ کښي رياليزم هم پرمختګ وکړ، چي لومړی ساده رياليزم: په ساده توګه رياليزم په «المان ،فرانسه او

انګلستان» کي را منځته سو. همدغسي که د ریالیزم تکاملی پړاونه په نظر کښي ونیسو نو ریالیزم هم د خپل پرمختګ له مخي پر درو برخو څرګند سوی دی.
لومړی: ساده ریالیزم: چي د ټولنیزو شرایطو سره سم یوازي هغه افکار خپروي کوم چي په ټولنه او طبیعت کي شتون ولري. او بیله دې څخه چي خپل د ذهن او تمایلاتو احساسات په کښي شامل کړي.
دغه وخت د ریالیزم په برکت (هنر دهنر له پاره) مفکوره تر سخت انتقاد لاندی راغله، دغه مفکوره پوچه وختله، یعني په مقابل کښي (هنر د ټولنیز عینی ژوند له پاره) مفکوره را منځته سوه.
دوهم: انتقادی ریالیزم: هغه ریالیزم چي په ټولنه کښي د ټولني ټولو ناخوالو ته په ګوته نیولو او د هغه په څرګندولو کښي خپل ادبي ژانر یا اثار لیکی او د ټولني واقیعتونه بیانوي، د بېلګي په توګه نن هم که موږ وګورو په ځینو رسنیو کښي ناخوالي په سمه توګه بیانیږي، هغه واقیعتونه چي په ټولنه کښي دي هغه بیانیږي، خو د هغه د اصلاح او د حل د لاري دپاره لاره نه ښوي نو دا یو ریالیستک ټولنیز بیان، مقاله او کتاب کیدای سي خو د لاری د حل کوم عینی خیال او فکر په پراکتیک کي نه ښوي. (یوازي واقیعتونه ښوي.او هغه انتقاد کوی هم) نو ځکه دغه ریالیزم بیا هم کفایت نه کوي.
ځکه چي مسئله نه سی حلولای. نو بیا هم د سوسیالیستي ټولنو د را منځته کیدو سره سم چي طبقاتي بیره او د حاکمو طبقو واک یې د منځه وړی دی. برسیره پردې چي واقیعتونه په ساده توګه توضیح سي او ټولنه د ستونزو څخه باخبره کړي، نو د حل بله لاره یې هم د سوسیالیستی لیکوالانو د خوا څخه مطرحه سوه چي دغه د لومړی سوسیالیستي ټولنی په ادبیاتو کښي دغه د لمر د څرک په شان راڅرګند سو.
دریم: اجتماعي یا سوسیالیستي ریالیزم: دغه د خپل وخت یو ټولنیز پر مختللی ریالیستیک نظر دی، چی د واقیعاتو او طبقاتي ستم د څرګندولو او ناخوالو په وړاندي کولو برسیره د حل وړ لاره هم درته ښوي.چي د دغه ټولنیز یاد اجتماعي ریالیزم مؤسیس ماکسیم ګورکي د ریالیزم خصوصیت ته لنډه اشاره کوي او وایي: ((ټولنیزریالیزم څه شی دی؟ په لنډه توګه باید وویل شي چي د ژوند د واقعیت عیني انځور دی، داسي انځور چي د ژوند د پېښو له هرج و مرجه د خورا عمده او انساني اړیکو څخه اخستل شوی او یا د ټولنیزو شرایطو پر بنسټ د انتقاد په څنګ کي د حل لاره هم وښوي.)) د دې مکتب بنسټ ایښونکی ماکسیم ګورکی دی. چی د (مور په اثر کې) د طبقاتي مبارزی او طبقاتي ناخوالو د حل پرلاره هم د یوه سیاسي کارګري ګوند موجودیت او په ځانګړو شرایطو کي د(حوزې) او محلي شوراګانو په منځ کښي د سازمان او ګوند سیاسي فعالیتونه وه. چي د ناخوالو د منځه وړلو د حل لاره هم په کي روښانه سوې ده.
خو بیا د ریالیزم بنسټ ایښونکی په روسیه کښي چی د قدر وړ اثار یې رامنځته کړه. ګوګول، تولستوی، چیخوف، تورګنیف، ګونچارف او دستایوفسکي وه. پاته سو دغه ادبي او سیاسي اصطلاحات لکه سمبولیزم او سوریالیزم.
سوریالیزم یو مکتب کیدای سي چي په ۱۹۹۲م کښی په فرانسه کي را منځته سو، په ادبیاتو کي د انتقاد کولو یو ښه کړنه ورته وایو. همدغي سمبولیزم هم د ادبیاتو یوه برخه کیدای سي، چي د پیچلو سمبولونو څخه ګټه په کښي اخیستل کیږي او د ریالیزم او رومانتیزم له اغیزو څخه بهر نه ده چي ډیر وخت په سمبولیک ډول په نقاشی او مجسمه سازی کښی استعمالیږي. زه هم د یوه لیکوال په توګه د سیمولنو څخه ګټه اخلم. او لکه تاسو چی د پوښتني په اخر کی وویل: د اروپایي ادبیاتو اغیزي نه یوازي زموږ پر ټولنه باندی جوتي دي، بلکی د نړی ټوله هیوادونه یو د بل د اثارو تر اغیزی لاندي را تلای سي. مننه
مسعود: یو شمیر شاعران په خپلو شعرونو کي د سیده، بربنډو او لوڅو خبرو، پیغامونو او موخو پر ځای د سیمبول او تمثیل ژبه پکاروي. ستاسي په اند سیمبولونه په شعر کي د یو شاعر د ذهني او رواني اکربکر(حال احوال) تمثیل دی او که په یوه ټولنه کي د شرایطو او اکربکر څخه په طبیعي بڼه جوړیږي؟
بڅرکی: دا روښانه خبره ده چي زموږ ادبي بهیر لا تر اوسه په ټولنیزو فرماسینونو کي شاته پاته ده او هنر او ادب مو هم د ټولنیزو شرایطو پر بنسټ د ځنځیر په کړیو سره تړلی دی. زموږ په ادبیاتو

کي تر ډېره ځايه د واکدارانو، مذهبي شعرونو او د کلاسيک ادب وروسته پاته والی په کښې ځرګند دی، نو هغه سمبوليک کلمات يا خبري شاعر او يا حماسه ليکونکی، رومان او داستان ليکونکی نه سي ويلای؛ ځکه د ټولني تر عامه ذهن د باندي الفاظ د شاعر په مقابل کښې يو سخت کار دی، شاعر او اديب مجبوره دی چي مروج کلمات په داستان، رومان او شعرونو کښې وليکي، تر څو د ټولني د انتقادونو سره مخامخ نه شي، ولي يوه اندازه اديبان او ليکوالان په خپلو ادبي ژانرونو کي د نورو ژبو الفاظ ځرګندوي په داسي حال کښې چي خپل الفاظ هم ورته لري، د بېلګې په توګه و خوتوته (خسنتين) استعمالول د ويونکي پر ذهن بد نه لګيږي، خو که يې په خپله ژبه وويل نو د سخت نفرت او محکمي سره مخامخ کيږي. په دې باب په غربي نړۍ کښې لڅ شعرونه خورا ډېر دي، خلک يې وايي اومفهوم ځيني اخلي او ممانعت او حساسيت نه ورسره ښکاره کوي، په ډېره کښې بيا په روسيه کښې د لڅو شعرونو بېلګې ډيري ليدل کيږي، چي د تناسلي الاتو نومونه په کښې سته.
زموږ د افغانستان په ليکوالانو کښې ډېر لږ کسان سته چي په شعرونو کي لڅ الفاظ يادوي او هغوی منطق لري چي وايي: (وختي چي زه نوم ورته لرم نو په نورو ژبو ولی دغه لغاتونه ياد کړم.) د دې دپاره زه د کانديد اکاډميسن محمد انور نوميالي صاحب د يوه شعري ټولګی يادونه کوم او د يوه بيت يوه برخه يې ستاسو سره شريکوم.

شلنده ملنده را غله مخامخ يې راته وکتل
زه پر تا مين سوم چي ما و تاته وکتل
ما په نرمي و دې ته داسي وويل:
نه دی د ولاړو سر بيخی په ځريدلی دی
روک به درته وايم چي حاجي بابا لويدلی دی
زره لا هر څه غواړي، خو د خوټو تاو ختلی دی
روک به درته وايم چي حاجي بابا لويدلی دی

پورته شعر د ښاغلي کانديدي اکاډميسن محمد انور نوميالي دی، چي د شعري ټولګی نوم ئې تخنوني دي، هم دغسي نور لڅ شعرونه هم لري، چي تاسي ئې ټولګه د فيسبوک د تنخنونو په سيت کي کتلای سی، په نړۍ کښې دغسي شعرونه چي يوه معنا هم ولري ډېر سته.
خو زموږ په ادبياتو کښې ځای نه لري، زموږ ټولنه لا تر اوسه په هغه فيوډلي شرايطو کي ده.
خو د لڅو الفاظو پر ځای استعاري رواج لري لکه : د شمس الدين کاکړ په ديوان کي چي ځيني الفاظ ځای سوي دي: او د زيښت او زيبا په فورم کی ويل سوي دی. دا سپين بشر چي ستا دی – ته د لاندي زه سر بيره سرچاودلی لګرا زما دی ته د لاندي زه سر بيره
دغه فن او هنر هر څوک کولای هم نه سي. مننه
مسعود: تاسي په خپله شاعرۍ کي زياتره د سپين يا نوي او آزاد شعر پلوی ياست او که د غزل؟ ښه به وي که د دغو شعري ډولونو په اړه په لنده توګه مالومات راکړئ؟
بخرکی: غزل خو يو عروضي شعر دی او د هر چاه خوښيږي زموږ په شاعرۍ کي د غزل نموني ډيري دي، دا يو عربي مصدر دی، چي په لغات کي د ښځو سره خبري کول دي، نو ځکه رومانتيک اړخ لري. بيا د ادب په اصطلاح هغه شعر دی چي د ميني پر بنست د نارينه او ښځي ترمنځ مينه په ادبي شعر کي ځرګنده وي، چي د بيتونو اندازه يې د (۷ څخه تر ۱۵ يا ۱۶) راځي. لکه:

پرسپين مخ يې توري سترګې ښه ښکاريږي
پر باړخو يې رنګ د ګل را معلوميږي
سور انګار يې تر ايرو لاندي تجلا کړي
که نقاب ځيني کړی ايسته نو بخرکي پاشل کيږي

همدغسي سپين شعرهم خوندور دی، چي زما په شعري مجموعو کی بېلګې سته، خو د سپين شعرخوند په دې کې دی چي د قافي تر قيد لاندي نه را ځي. زه د دواړ شعرونو طرفداره يم او ليکم يې: مننه

مسعود: پښتو غزل هغه ځېل (ژانر) دی، چې له عشق او جذباتو سره تړاو لري. تاسو د پښتو غزل اصالت او سنتي ځانګړتیاوی څنګه ارزوئ؟

بڅرکی: محترم مسعود صاحب! غزل یوه عربی کلمه ده ،چې د نارینه او ښځي د میني او محبت سره سروکار لري.غزل بیله عشقه هغه د غزلي تعریف نه احتوا کوي. د بیلګې په توګه : زما دوهمه شعري ټولګه زما دغه غزله:

ما چي امید ستا د دیدارکړی دی – بې حده ډیر مي انتظارکړی دی

ما چي د میني په کعبه کي تاته ځای درکړی – تا مي ارام ژوندون ته نا ارام ورکړی

خلک د حورو په امید کي جنتونه غواړي – ما د وصال و تاریکو ته داسي خیال کړی دی

همدغه غزل د ګرندي فکرونو په شعري ټولګه کی په ۶۹ مخ کی نور هم کتلای سي

غزل په افغانستان کي خورا اوږد تاریخ لري که د حمزه له غزل څخه تیر سو د احمدشاه بابا دیوان هم په غزل ښکلی دی. مننه

مسعود: ایا په اوسني اکربکر (حال احوال) کې د پښتو غزل د نورو ژبو له غزل سره سیالي کولی شي او که نه؟

بڅرکی: هر ملت د ځان دپاره ځانګړي فرهنګي ارزښتونه لري، نو د دغه فرهنګي ارزښتونو د ساتلو دپاره هنر او ادب مهم ټکی دی. زموږ د افغانستان غزل جوړونکي، زموږ د فرهنګ ښه ممثلان دي، موږ ته د هغوی با ارزښته ښاغلي چي د هیواد فرهنګی شته مني یې په هنر او ادب کښي ساتلي او تمثیل کړي ده. موږ ډیر ښه خوند او فن ځینی اخیستلای سؤ. خو په عربو، ایرانیانو او نورو هیوادونو کي هم دغه دلایل صدق کولای سي.

مسعود: شعر او موسیقي د هر ثقافت په مانۍ کې بنسټیزي ستنې دي، او یو له بل سره تړاو لري. تاسي په دې اړه څه لید لرئ، او دا راته وویاست، چې ستاسي شعرونه کومو سندرغاړو او هنرمندانو ویلي دي؟

بڅرکی: شعر که په هر فورم کښي وي هغه احساس راپاروي، خو که شعر بیا د مؤسیقي سره جوړه سي، نو داسي خوند ځیني اخیستل کیږي، لکه مینه چي د پیغلي او ځوان سره هم غاړي سي. نو به یي خوند څو چنده سي، یا لکه: مالګه چي د خوړو سره یو ځای سي. او نور...پاته سوه زما د شعرو هنرمندان ما تر اوسه کوم هنرمند ته ما شعر نه دی ورکړی. خو یوخت مي (نجیب حق پرست) ته په یوه واده کښي یو شعر ورکړی او هغه په ډیر خوند بیله دې چي شعر کمپوز کړی یا کار پر وکړي هغه په ډیر ښکلي ږغ نوموړی غزل وویل. بس

مسعود: ستاسي پر اند طنزی شعرونه څه ډول شعرونه دي او د لومړي ځل لپاره کومو شاعرانو په دې برخه کي کارنده ونډه اخیستي ده که د بیلګې په توګه د دغو شاعرانو شعرونه راته په ګوته کړئ؟

بڅرکی: د طنز په باب ډیر ښکلي شاعران سته او پخوا هم د طنز په ژبه شعرونه ویل کیده، د بیلګې په توګه: د شمس الدین کاکړ، د حنان بارکزی په شعرونو کي، د جمعه بارزي په شعرونو کی هم طنزیه شعرونه سته خو په اوس کښي ښاغلی ډاکتر عبدالواحد نظري طنزونه ډیر شهرت لري. خو زما د طنزیه بیلګه هم دغه ده.

طنز یوه ادبي لیکنه:

څه وخت چي کوچني وم. د کندهار د لرګو په ګنج کي پلار د نجارۍ د کسب د زده کولو په خاطر پر یوه نجار شاګرد کړی وم. د نجارۍ زده کړه مي ډیره ښه پرمخ تلله. حتا تر هغه اندازې چي ځانته د کاغذ باد څرخه هم جوړ ولاسوه. خو! د بده مرغه د کار په جریان کي می دغه بټه ګوته په تیشه ووهله: د پیبني سره سم سختی ویني راپیل سوې. استاذ مي چي ولیدلم، نو سمدلاسه ئې د خپل ډاکترۍ د تجربیي څخه د د کان د لرګو براده پرکښیښودل.او د خپلی پزي په دستمال ئې ټینګه ګوته راوتړل او تسلیت ئې راکړ، چې زما د تجربیي څخه د لرګو براده ډیره ښه دوا ده.

استاذ! زه د نن ورځي دپاره رخصت کړم، زه هم د کاره څخه د رخصت په اوریدلو داسی خوشحاله سوم چې د ګوتی درد می هیرکړ. د لرګو د ګنج څخه رارهي سوم، د برو دروازی پوري را ورسیدم، دلته یو دوست ولیدلم، هغه سمدلاسه د ګوتی پوښتنه راڅخه وکړه، خو! ما هم دغه تیر جریان ورته

وویلی؛ هغه د افسوس په څنګ کې د خپلې ډاکترۍ یوه نسخه را کړه. اووې ویل: که ته خاور پر واچوي دغه زخم سمدلاسه جوړیږي. او دغه ډیره ښه دوا ده. خو ما هم د ده نسخه واوریدل .... د همدغه ملګرې څه تر رخصتیدو وروسته و یو څو قدمه چې ولاړم د حضرت جي په سیمه کې د یوه بل دوست سره مخامخ سوم. هغه هم افسوس وکی چې دغه ګوته دی څه په کړی دي؛ خو! ما بیا ټوله داستان دته هم وویلی، هغه د افسوس په څنګ کی د خپلو تجریبو څخه سمدلاسه نسخه را کړه.
او وې ویل : که پر دغه پرهار یا ټپ باندی اوره کښیږدې دغه به ئې ځای پر ځای جوړه کي! ما هم د ده نسخه واوریدل، د ځانه سره می یاداښت کړه. خو څه وخت چې می د ده څخه رخصت واخیستی د کور پر لورې رارهي سوم. د وړیو د فابریکي څخه را تیر سوم، د اڅکزو کوڅي ته راورسیدم چې زما یو بل د خپل وخت همزولی را باندی پیښ سو. او په تعجب راوګرځیده؛ سمدلاسه ئې د ګوتی پوښتنه راڅخه وکړه؟ ما هم د ته ټوله جریان وویلی...
هغه هم د افسوس به څنګ کی خپله نسخه دغسي را ته بیان کړه، کله چی کورته ولاړ سي نو سمدلاسه د پیازو یوه ټوټه پر دغه ګوته کښیږده... ټک او پټری به دی ګوته جوړه سي. د ده نسخه می هم یاداښت کړه، نو بیا هم د ده څخه رارخصت سوم؛ څو قدمه چې نور ولاړم، بیا هم کورته را نژدې سوم. د یوه محالی د کان خواته راغلم. پر دکان د ناستو خلکو ماته فکر سو، کله چی زه ورنژدې سوم ،د ناستو خلکو څخه یوه مشر را ږغ کړه ...
هلکه دلته راسه، زه هم وروګرځیدم ... سمدلاسه ئې د زخمي ګوتي پوښتنه را څخه وکړه ؟. خو! ما هم نوموړي مشر سړي ته ټوله کیسه وکړه، هغه هم دستي ماته د خپلو تجریبو نسخه راکړه او وئې ویل: څه کور ته ولاړ سه او سمدلاسه دغه براده ایسته که، د خولي نصوار پر کښیږده، سمدلاسه به ئې ووینې چې ټک اوپټری جوړسی... ماهم د ده نسخه د نورو د نسخو سره یاداښت کړه. او کورته راورسیدم.
هغه وخت چې کورته راورسیدم، پلار مي ولیدم او سمدلاسه ئې پوښتنه را څخه وکړه، چې څنګه د دکان څخه وختي راغلی ئې. او همدغسي ګوته دي څه په سوي دي؟...ما هم تیره کیسه ټوله ورته وکړه. نو وروسته ئې ګوته خلاصه کړه، وې ویل: دغه براده چاه پرایښی ده؟ دا خو ډیر تاوان ورته کوي، ګوته خو دومره زخمي ده چې هډئې معلومیږي. ما ورته وویل:
هو! ډیر درد لري.او هغه نسخې چې پرلاري نورو ډاکترانو را کړی وې، هغه می هم ورته وویل: خو څرنګه چي پلار مي هم نیمه ډاکتر ؤ، هغه بیا خپله تداوي داسي را پیل کړه؛ لومړی خو ئې دغه ټوله خیرن ټوکران ایسته کړه، بیا ئې براده هم د تودو اوبو په وسیله لیري کړه. او بیا ئې یوه ټوټه دپلستر پر واچول او ګوته ئې وتړل.
مسعود: د یو شمیر شاعرانو په شعرونو کې مستي، یاغیتوب، غرور او سرکښي زیات لیدل کیږي. تاسي په شعر کې دا لاملونه څه ډول څیرئ؟ او دا راته وویاست چې تاسي هم په خپلو شعرونو کې له دغو لاملونو څخه کار اخیستئ او که نه؟
بڅرکی: په شعرونو کښي ډیر وخت مستي موجوده ده، په ډیره بیا په حماسي شعرونو کې. شعر که مستي ونه لري نو بیا خوند چیري لري او احساس به څنګه راپاروي، ځکه باید هم غرور په کښي تمثیل سي او هم د مینې احساس. زما په شعرونو کښي هم د غرور خبري خورا ډیري دي، چی تاسو یې زما په دري واړو شعري ټولګو کښي لیدلای سی.
پورته مي هم ذکر کړه چي شعر بی له احساسه او غرور څخه هغه شعر نه دی، زما ټوله شعرونه پر احساس او غرور تکیه لري.
مسعود: ویل کیږي چي په پرتله د شعر د انساني جذباتو او احساساتو د اظهار لپاره نثر یو ښه او بریالی صنف دی. تاسي په دې اړه څه لید لرئ؟ او داراته ووایاست خوشال خان خټک لکه څنګه چي پښتو شعر او نظم ښکلی او رنګین کړ، همداسي یې په نثرکي هم د یوه داسي هنري نوښت بنسټ کیښنود چي اوسنی پښتو ادب پرې ویاړي. که تاسو یې له څومره بیز او څرنګیز پلوه پر هنري او ادبي نوښتونو یوه لنډه رڼا واچوئ.

بخرکی: خوشحال ختک، د خپل وخت حماسي شاعر وو، شعرونه یې ډیر وخت د ناخوالو په مقابل کښې په هغه وخت کې کښلي دي. د هغه یو مکمل دیوان انګریزي لیکوال او ژباړونکي(سرولف کیرو) د لومړي ځل دپاره په انګریزي ژبه و نړیوالو ته ورخرګند او ژباړلی دی. خوشحال خان ختک په جرئت سره د مغلو سره په جګړه کښې وو، هغه شاجهان باچا په وخت کې د مغلي دولت په دربار کې ځای درلود، خو د اورنګزیب په وخت کې د مغلو سره اختلافات د جنګونو تر حده ورسیدل. او ډیر تاریخی شعرونه یې په دغه برخه کښې شته، ماته د دغه تاریخي او حماسي شاعر جرئت او غښتلی توب خورا ډیر ارزښت لري.

د پوښتنې بله برخه: د متن په لیکلو کې نثر خپل تاریخی ارزښت لري، د انسانانو ترمنځ د پوهولو او را پوهولو دپاره د ګړهارو ږغونو ویناو څخه ګټه اخیستل کیده، بیا د دغه ږغونو دپاره الفباء توری را منځته سوه. چې د هغه په وسیله باندي ښې لیکني، ګرامري لیکنی په ادبي لفظونو باندي د ښه نثر یا متن نماینده ګی کوي، نثرونه پر څو برخو دي. لکه تاریخي نثرونه، ادبي نثرونه، ساینسي نثرونه اوداسي نور چي په ادبي تاریخ کښې هر چاته د ارزښت وړ دي.او د متن یوه غوره برخه هم دغه نثرونه دي. د افغانستان په متن لیکنه کې د نثر برخه په اوسنی وخت کې وچته ده، خو زموږ په ادبیاتو کښې تر نثر نظم مخکی معلومیږي. معنا دا چی لومړنی شعر د امیر کروړ شعر موږ په لاس کې لرو، چې یو حماسي شعر دی.

خو تاریخ سوري، د شیخ کټه کتاب (لرغوني پښتانه) کتاب د نثر په برخه کې موږ ته د تذةال اولیا د اثر له مخي چي د سلمان ماکو کتاب دی د هغه په وسیله موږ ته را یاد سوی دی، چي په تقریبي توګه په د اسلام همزولی یا به تر اسلام نه مخکی وو. خو دا چي د پښتنو ډیری سیمی د جنګونو په وسله وراني سوي دي، نو ډیر تاریخی کتابونه یې هم دلاسه وتلي دي.

دلته یوه خبره مهمه ده چي موږ باید د متن، نثر او شعر برخي سره بیلي کړو.

متن څه ته وایي: متن په لغات کي د یوه شي څټ یا شاه ته وایی، د یوه شي ضد ته هم ویل کیږي، خو په اصطلاح کښې د نثر او نظم مجموعه ده، چي د لیکوال یا شاعر تحلیل او تفسیر و لوستونکو ته ورښوي. نو د لیکوال اثر به یا په نظم سره وي یا نثر. ماخذ: د پښتنو ډیر لرغوني ادبي ستوري او لرغوني ادبیات. لیکوال: ننګیالی بخرکی. و چاپ کال (۲۰۱۰م)

مسعود: په پښتو ادبیاتو کي د نثر له ډولونو څخه هنري او څیرنیزو نثرونو ته زیاته پاملرنه شوې ده او خلک یې ډیر خوښوي. تاسو د پښتو ژبې د علمي، ادبي او هنري کولو، ودې او پرمختیا لپاره د هنري او څیرنیزو نثرونو بنسټیزې ځانګړنې څه ډول ارزوئ؟

بخرکی: ما مخکي هم په پورته پوښتنو کې واضیح کړه چي نثر لیکنه خورا ډیر ارزښت لري. دا نو نه یوازي په پښتو ژبه کي، بلکی د نړی په ټولو ژبو کښې د نثر برخه پخه او ډیره ده. دا چي څیرنیز متن یادونه تاسو کړیده، په دې کښې هم شک نسته چي څیرنیز متونونه هم د ارزښت وړ دي، ځکه پر اوسني وخت څیرنه او پر تاریخي مسائیلو څیرنیز نثر د لیکوالانو د لیکني برجسته برخه جوړوي.مننه

مسعود: تاسې، لنډۍ چې زموږ د ولسي ادب او فلکلور یوه غوره، مهمه او با ارزښته برخه ده څه ډول راپیژنئ؟ او دا راته وواياست چې د لنډیو شاعران څوک دي او په پښتو ادب کې د لنډیو ژورې ځانګړتیاوې او اغیز څه ډول ارزوئ؟

بخرکی: د ولس دپاره کره معلومات، په تاریخی لحاظ، کلتوري لحاظ او سیاسي لحاظ اړین بولم، خو د فلکور برخه بیا د پښتو په ادبیاتو کښې ځانګړې ده ځکه دغه برخه هم د تاریخ، سیاست او کلتوره سره مرسته کوي. د بېلګي په توګه : دغه تاریخي لنډۍ چي د سلطان محمود غزنوي په وخت کي ویل سوې ده او داسي نوري لنډۍ:

که د یارو لښکرې راغلي - زه به ګومل ته د خپل یار دیدن ته ځمه

د لنډیو شاعران ولسي خلک دي، ځانګړی شاعر نه لري موږ ته سینه پرسینه را پاته سوي دي چی ولسي ارزښت لري. او د ارزښت په باب يې: ټول فلکولوریک مواد که لنډۍ دي که نقلونه موږ ته يې ارزښت په دې کي دی چي هغه د خلکو مال دی او په هغه کي د ژوند قیصې، د انسان غښتلتوب پر

طبعيت او تولنه باندي او زموږ د ټولنی بشپړه شناخت هم په دغه فلکوریکو نقلو، قیصو او لنډیو کي خوندي سوی دی.

مسعود: تاسي په لنډیو کي معنوي او حماسي انځورونه او تشبیهات څه ډول څیړئ؟ ښه به وي که د دغو انځورونو او تشبیهاتو څو بیلګي را ته پر ګوته کړئ.

بڅرکی: په پښتو لنډیو کښي شاعر معلوم نه دی، د لنډیو ارزښت په پښتو فرهنګ کښي خورا ډیر دی.د لنډیو ماهیت او د شعر ځانګړني یي د نورو نظمونو او شعرونو څخه بیل دي.د لنډیو د شعر لومړی برخه (۹)سیلابه ده او دوهمه برخه یي (۱۳) سیلابه وي.لنډۍ هم تاریخی ارزښت لري، هم ټولنیز او هم عشقي اړخونه لري. لکه چي وایي: توره شپه ده توره خونه - شین خالی نه ده معلومه.
یا وایي: توره شپه به خدای رڼا کي - شین خالی به خدای پیداکړي. او پا ته سو د تشبه حالتونه یي لکه په شعر کي چی تشبهي حالتونه سته په لنډیو کی هم سته او د ارزښت وړ دي.
خال به دیار په وینو کښیږدم - چي شینکي باغ کښي بلبلان وشرموینه. دلته خال د وینو تشبه سوی دی، د هیواد ساتني دپاره قرباني - او بلبلان بیا د د هیواد د خلکو سره تشبه سوي دي،(ممکن)او نور.

مسعود: په پښتو ادب کي د متلونو په برخه کي څه لید لرئ؟ پښتو متلونه د نورو ژبو له متلونو سره څنګه پرتله کوئ؟ آیا تاسو په خپلو شعرونو کي له متلونو څخه هم ګټه اخیستي ده او که نه؟ که مو اخیستي ده نو اغیز یي پر خپلو شعرونو څه ډول څیړئ؟

بڅرکی: پښتو متلونه د پښتو ژبي یو فلکوریک مال دی چي پښتانه یي د خپلو خبرو او پریکړو پر وخت د خپلي ادعا د ثابتولو دپاره استعماله وي، متلونه هم خپل مشخص لیکوال نه لري، موږ ته سینه پر سینه د نورو مشرانوڅخه په میراث را پاته سوی دي. متلونه هم د خپل ځان څخه اهنګ لري.
لکه : مه کوه په ما چی وبه سي په تا - د چا عیب مه وایه چي ستا عیب ونه ویل سي – ژرنده که د پلار ده هم په وارده – د چا دروازه مه وهه په نوک چي ستا دروازه څوک ونه وهي په سوک - کاروان تیریږی سپي غپیږي. همدغسي ډیر نور متلونه سته چي ولسونه یي په ولسي خبرو کی استعمالوي.ځیني شاعران یي هم د خپلو ادعاګانو دپاره په شعرونو کښي را وړي. لکه:

مه خوري مرووندونه پر مخ درواخله غټ ګامونه
د درواغو منزل لنډ دی، بل غل په غره کی نه ځایږي

د متلونو راوړل په شعرکي د شعر خوند ډیره وي او شعر نور هم ښوقه کوي. او زما په شعرو کي هم د متلونو څخه کار اخیستل سوی دی، په نورو ژبو کښي هم متلونه د ارزښت وړ دي.
متل راوړل په عربي کښي (ارسال المثل) ویل کیږي. د بدیع په علم کښي هغه شعر دی چي شاعر په په خپل شعر کي یو نامتو متل هم ځای کړي لکه رحمان بابا چی وایي:

زه و زاهدانو ته حیران یم ، دوی وماته
دیوانه به ده خندو،ده به دیوانه
د مکي په بزرګی کي هیڅ شک نه سته
ولي خر به حاجي نه شي په تواب

مسعود: تاسي په شعر کې تاریخي اسطورې چې د یو ملت د افسانوي ژوند مفاهیم ځرګندوي څه ډول ارزوئ؟ او دا راته ووایاست چې د کومو شاعرانو په شعرونو کې د انساني او فطري اساتیرو مفاهیم خپل ځانګړی ځای، پوړی او مقام لري؟

بڅرکی: د پښتو په ادبیاتو کښي تاریخي شعرونه خورا ډیر دي، چي ډیر وخت دغه تاریخي پیښني شاعران په قصیدو کي راوړي د بیلګي په توګه : د میرمن زینبي قصیده د خپل ورور په ویرنه کي.
همدغسي فلکوریکي اسطورې یا افساني هم که په نقلونو کښي وي او که په غزلو او شعرونو کی وي د ارزښت وړ دي. په دې بابا د محمد ګل نوري اسطوري یا فلکوریک نقلونه د افغانستان د اسطورو یا نقلو ښه بیلګه کیدای سي. لکه (د زبزباني شاپیری نقل، توردیب پر چنګښي مین دی...) او نور

مسعود: زموږ په هیواد کې د لرغوني رزمي او حماسي ادبیاتو تاریخ یو ځانګړي بحث ته اړتیا لري، چې زیاتره یې د فولکلور په چوکاټ کې د خلکو په زړونو، سینو او مغزونو کې ځای نیولی دی. تاسو

د یو لیکوال، ادیب او شاعر په توګه د دغو رزمي او حماسي ادبیاتو اغیز، اهمیت او ارزښت د مضمون او منځپانګې له مخې پر ادبي فورم او دول او د تاریخ په روښانه کولو کې څه دول ځېږئ؟

بځرګی: په هیواد کښې لرغوني ادبي او حماسي شعرونه ډیر دي، ځکه دغه هیواد د تاریخ په اوږدو کې د جنګونو او د هیواد په حماسو کښې پوخ او یو اوږد تاریخ لري. زما اثر د (افغان او انګلیس په درو جګړو کې رزمي ادبیات) هغه اثر دی چې د هیواد هغه غازیانو چې د توري په زور یې انګریزان د خاورې څخه وایستل، خو د دوی په څنګ کې حماسي شاعرانو هم خپله ونده بې اغیزي نه ده پریښې. دا چې لکه تا چې یادونه وکړه ما هم دغه موضوع ته د ډیر ارزښت په خاطر یو بشپړه کتاب ولیکه چې خورا ډیر با ارزښته رزمي شاعران مې په کښې را ټول کړي او د ورکیدو څخه مې هم ساتلي دي. تاسي و همدغه کتاب ویلوته را بولم.

مسعود: آیا خوشحال خان ختګ هم صوفي شاعري کړې ده او که نه؟ که یې کړې ده په دې اړه په لنډه توګه مالومات راکړئ؟ او د شعرونو څو بیلګې یې راته ولیکئ؟

بځرګی: خوشحال خان ختګ یو حماسي شاعر دی چې د وخت ډیر ریالیستک شعرونه یې ویلي دي او په ډاګه یې د جنګ په میدان کې دښمنان په خپلو شعرونو سره ښودلي دي، هغه د تندروه ملا هم غندنه کړې ده. او منطقي ځوابونه یې هغه ملایانو چې یا به د مغلو سپي وه او یا به هم د پردیو په خدمت کې وه، خوشحال خان یې ځواب په شعر کی ویلی دی. هغه صوفي شاعر نه سو بللای، بلکي ریالیستک شاعر یې بولو. لکه چې وایي:

که د زړه په محبت وي خوشحال ځوان دی
په دا سپین وریښته یې ولي ګرموی

دډهلي په باب وایي: دخوشحال کلیات ۷۶مخ

د ډهلي د ښار ښه شان او شوکت و- لور په لور یې ښکلي، ښکلي عمارت وو
ښایسته یې بازارونه وه د ښهر- مهیائي په بازارکښې هرنعمت وو
د شانهرفوارې دي په هرکورکښې – د بازار به ئي څه کم بیکه وسعت وو
په ډهلي باندي ګواهي د جنت وله – که راغلی په دنیا چیرې جنت وو
د بادشاه د خاص و عام به څه تعریف کرم – و خوابګاه وته ئي عقل په حیرت وو

موږ د خوشحال ټول اړخیزه کلیات لرو: چې په هغه کښې رنګارنګ شعرونه سته.
جواب زما په ذهن کښې اوس نسته خو کلیات یې را سره دي،چې د شعرونو پلټنه یې ډیر وخت غواړي.چې په دې باب ښاغلي ناشناس هم د خوشحال ختګ شعرونه ویلي دي.مننه

مسعود: د رحمان بابا په شعر کې، په پرتله د نورو شاعرانو د تصوف رنګ ډیر زیات ځرګند دی. که په دې اړه په لنډه توګه مالومات راکړئ.او دا راته وویاست، چې د ده په مجازي او حقیقي عشق کې کوم ځانګړي توپیرونه شتون لري؟

بځرګی: رحمان بابا د وخت یو تصوفي شاعر دی، چې د شعرو ډیره برخه یې پر مذهب او دین ته وفاداري باندي ده. د هغه تصوفی شعرونه د زماني په اوږدو کښې د پاچهانو، ملکانو او عامو خلکو دپاره د پال په اچولو کښې ډیر ارزښت لري. د ببلګې په توګه کله چې ګرګین د صفوي شاه حسین له خوا پر کندهار باندی واکمن سو، نو میرویس نیکه یوه لویه جرګه راوغوښتله او هلته یې د رحمان بابا کتاب د پال په نیت پرانیستی او نتیجه ګیري یې داسي وکړه ؛ چې ګورګین به د خاورې څخه باسو. همدغسي و رحمان بابا ته د خلکو عقیدت په مذهبي لحاظ ډیر دی. او رحمان بابا د پښتنو په ادبي تاریخ کښې خپل ځای لري. مجازي شعرونه یې د ایدیالیزم پر فلسفه ولاړ او عقیده من خلک لري. د پښتنو په ډیرو کورو کې د رحمان بابا دیوان سته یو څو بیلګې یې:

کوهي مه کنه د بل سري په لارکښي - چیری ستا به د کوهي په غاړه لار شي
هر سړی تر خپل مطلبه پوري یار دی – ما د خدای د پا ره یار لیدلی نه دي
بل: که یو څو ځاځکی اوبه تږی لره ورکړې – د دوږخ او ستا تر منځ به سي دریا
بل : لکه ونه مستقیم پرخپل مقام یم – که خزان راباندي راسی که بهار

درحمان کار د دنیا سره نسته هغه وایي (دانا نه کاندی دنیا بندي غرض). د هغه مینه مجازی مینه ده لکه چې وایي: دا دنیا ده خدای له عشقه پیداکړې ـ دانا نه کاندي دنیا باندی غرض

مسعود: د پوهاند صدیق الله رشتین د څیړنو له مخې، ترخوشال خان خټک وروسته چې کابو (۱۶۷۴) څلوریزې یې لیکلې دي، په پښتو ادب کې اکاډیمیسین سلیمان لایق دویم شاعر دی چې د کابو (۱۳۷۹) څلوریزو په خپرولو سره یې د پښتو ژبې پانګه لاپسې پانګمنه کړې ده. تاسې د خوشال خان ختک او لایق صاحب په څلوریزو کې د پښتونولی ارزښتونه، د پښتنو میرانه، ملي، وطني او معنوي ارزښتونه، شعري جوهر او د شعر اصلي نښه او ځانګړتیاوې څه ډول ارزوئ؟

بځرکی: پوهاند ریښتین صحیح وایي، هغه د پښتو او پښتنو یو پوهاند دی، د هغه څیړنی دقیقي دي. خو زمانه پرمخ ځي، موږ اوس په پښتو ادبیاتو کښي ډیر کسان لرو چې تر خوشحال خټک یې هم د شعرونو تولګه ډیره ده اولا نور شاعران به هم پیداسي چې هم ښه شاعري کوي او هم ئې د شعرونو محتوا خوندوره ده. خو د سلیمان لایق شاعري چې په کمیت کښي ده هغومره په کیفیت کښي هم د ارزښت وړ ده ، ځکه سلیمان لایق هم د خپل وخت سیاست مدار، اکاډمیسن او د بشپړه تجریبې خاوند دی، همدغسې عبدالباري جهانی هم د اوسنی وخت وتلی شاعر او تاریخ پوه دی، اجمل ختک هم د معاصر وخت په شاعری کې خپل ځانګړی ځای لري. او ۱۳ شعري تولګی یې خپرې سوی هم دي. نو د دغه تولو څخه داسې معلومیږی چې پښتو ژبه د شعر او شاعری له مخې غني ده. زه د سلیمان لایق سره پیژنم او د نژدو مو د خوښئ باندارونه هم سره کړی دي، د هغه هره خبره شاعرانه ده، هغه زما د خدای بخښلی پلار هم ډیر نژدې ملګری وو. دغه یوه قیصه به یې هم د دې مرکې جزء وګرځوم.

محمدعلم بځرکی د کابل په وزارت اطلاعات او کلتور کې د پښتو د انکشاف عمومی مدیر وو، نو سلیمان لایق به یې پسله د غرمي د ډوډی خوړلو څخه زما د پلار دفتر ته ورتلی، محمدعلم بځرکی د ډوډی څخه وروسته د ویتامین (سي) جوشي ګولی د اوبو سره چیښل نو سلیمان لایق به ورته ویل: (ته را که نن ماته هم ستا دغه فیوډالی شربت) ، بځرکی به ورته ویل زه به یې درکړم خو هضم به یې نه کړې. او توکي به یې سره کولې. دغه خبره تیره سوه. انقلاب راغلی، بیا انقلاب ناکامه سو، موږ توله مهاجرین سو. سلیمان لایق هم کوټې ته راغلی او هلته په مستعار نوم د حاجي بابا په نوم د محمود خان پر کور باندی میلمه ؤ. نو محمودخان محمد علم بځرکی او ماته حال راکړی چې موږ هم هم ورغلو، سلیمان لایق په محمدعلم بځرکی باندي ډیرخوشحاله سو، خورا ډیره د زړه له اخلاصه یې وخندل خدای بخښلي بځرکی هم د ده په لیدو سره ډیر خوشحاله سو. نو سمدلاسه یې و خدای بخښلي لایق صاحب ته وویل: « مانه درته ویل چې فیوډالی شربت به وچیښي خو نوشول یې فیوډالی میده غواړي.» بیا سلیمان لایق په خندا سو او دغه قیصه یې د سره و ناستو کسانو ته هم وکړه.

نو د هغه وخت شاعران هغه هنرمندان او ادیبان وه چې هر توکه یې معنا داره او هره خبره یې شاعرانه وه.

مسعود: په یوه تولنه کې چې د عقایدو او فرهنګ سانسور واکمن وي، ستاسي په اند په یو شاعر او لیکوال باندې څه اغېز لري؟ شاعر او لیکوال څنګه کوالی شي له دې ډول ناخوالو سره مبارزه وکړي؟

بځرکی: داسې حکومتنو ته دیکتاتور حکومت ویل کیږي. چې د تولنی د شاعران، پوهانو، زده کونکو او نورو روبنائي پرمختګونو خنده تولنه وي اینده یې خرابه ده. چې موږ اوس د طالبانو په دغه دوره کښي وینو چې د افغانستان پر تعلیمی بهیر یې سخته کلکه پابندي لګولي ده د دغسې تولنو اینده ځکه خرابه ده چې ولسونه یې د ساینس او تکنالوژی څخه مهرومه او یا به غلامه تولنه وي. ځکه د تولنی په سمسورولو کښي تر هر څه مخکی د هغه فرهنګی کړني او د فرهنګ پرمختګ دی چې بیا په خپل نوبت سره د زیربنایي پایو دپاره په ساینس او تکنالوژی سره بنسټونه ایږدي. شاعر او لیکوال چې د تولني عینی شرایطو ته انعکاس ورکوي هغه کولای سي چې د ولس مغذونه او احساسات راببیداره کړي، ولسونو ودې ته وهڅوی چې د تولنی د پرمختګ د لاری خندونه لیري کړي. او تولنه په نړیواله سطحه د نړی سره سیاله کړي، که په تولنه کښي افراطي مذهبی ډلي د هنر او ادب مخه

نیسي نو ولسونه به یې ومخ ته دریږي، چې دغه کار د لیکوالانو اوهنرمندانو دی، همدغه دلیل دی چې نن ورځ افراطي ملایان او طالبان تر هر څه نه مخکې پر هنر، ادب او علم باندی حمله او برید کوی. دا ځکه چې علم د جهل مخه را ګرځوي.
شاعر او لیکوالان دنده لري چې د ټولني د روښنګری دپاره فکر وکړي، ټولنه د پرمختګ پرلوري رهبري کړي، په دې باب د هر وخت او زمان سره د خلکو د پرمختګ لوری تعقیب کړي.
مسعود: په لره او بره پښتونخوا او بهر کې یو شمیر ادبي او فرهنګي ټولنې جوړې شوې دي او همدارنګه ادبي ناستې او ادبي غونډې ترسره کیږي او د یو شمیر ادیبانو، لیکوالو او شاعرانو کارونه، فعالیتونه او نښیرونه(اثار)خپرل کیږي. ستاسې پر ا ند دا کارونه او فعالیتونه د پښتو ادب د پراختیا او پرمختیا لپاره څه اغیز لري؟ او د دغو ټولنو د یووالي او د کارونو او فعالیتونو د سمون او خوځون په اړه څه وړاندیزونه لرئ؟
بځرګی: مهاجرت په ټولو هیوادونو کې چې افغانان خواره واره میشت سوی دي، هغوی نن ورځ په یوه لوی تعداد چې د احسائی له مخې تر ۱۰ میلونه هم اوړي، که څه هم رسمی احصائیه ۸ میلونه ښیي. خو په هر صورت دوی د اینده دپاره د خپلو اولادونو دپاره په مورنۍ ژبه زده کړی ته ضرورت لری او دا ضرورت مهم هم دی. برسیره پر دې د پښتو او پښتنو دپاره لازمه ده چې په هرځای کې چې اوسیږي باید فرهنګي ټولنې رامنځته کړي. او فرهنګي غونډې جوړی کړي. چې دا هم د وخت د شرایطو او فرهنګ سره مرسته کوي او هم د را تلونکی نسلونو سره د افغاني فرهنګ په برخه کی مرسته کولای سي. ماته دغه کار ځکه ګټور را معلومیږي چې هغه وخت چې مهاجرت ته مجبور سوم، ما د احمدشاه بابا د علمي ادبي ټولنی خښته په کوټه یا جنوبي پښتونخوا کښې کښیښودل. هلته مې د کنفرانسونو، خپرونو(مل هنداري جریده) او تر دولسم ټولګی پوری ښوونځی او د سواد د زده کړی کورسونه جوړ کړه، چې په سلهاو کسانو ګټه ترینه واخیستله. نو داسي کړنې په لر او بر پښتنو کښې د بشپړه ارزښت وړدي، خو د نړۍ په نورو هیوادو کې هم باید افغانان دغه فرهنګی کړنو ته دوام ورکړي چې دغه کار د افغانان دپاره اړین ګڼم.
مسعود: یو شمیرادبي او فرهنګي ستې په دې ګروهه دي، چې له ((یوې- یوازېنۍ- کره لیکنی بنی)) پرته پر هیوادني او جهاني کچ پښتو د سیالی جوګه کېدای نه شي، که په دې اړه خپل لید را څرګند کړئ؟
بځرګی: زما د نظره؛ ژبه هغه وخت د نورو ژبو سیاله کیدای سی چې په هغه کښې لیکلي شونی را منځته سي، د علومو مختلفي برخی لکه نثرونه ، متونونه او شعرونه په کښې ولیکل سي د دغه متونو څخه مې مراد دا دی چې د علم ټوله برخی که ادبیات دي که ساینس باید په ژبه کښې په متونو کښی ولیکل سي. او همدغسي پر سیره پر خپلو پښتنو او پښتو متون کې بلکې، د نورو ژبو څخه هم ژباړي وسي. او د ژبي دپاره غني مواد را منځته کړل سي تر څو نور انسانان هم د دغه ژبي په مرسته د د پښتو د لیکلو اثارو څخه ګټه ترلاسه کړي.
بله خبره چې موږ ته ډیره مهمه او اړینه ده هغه د ژبې روان لیکل او د ژبي څرګنده لغاتونه او اصطلاحات دي. موږ باید کوښښ وکړو چې پښتو ژبه عام فهمه کړو، د ځینو شیانو نومونه چې د هغه شیانو د را منځته کیدو پر وخت نوم ورته ایښول سوی وي او رواج یې پیداکړی وي، هغه مروج لغات باید استعمال سي، نه دا چې موږ د کاغذ پرمخ یو داسې لغات ولیکو چې یوازي هغه لیکوال په هغه پوهیږي. هر لغات چې یوې ژبي ته ور داخل سؤ او عامو خلک هغه ومنی، هغه لغات د هغه ژبي مال دی.
مسعود: تاسې د ادبي نقد او کره کتني او د ادبي او فرهنګي مرکزونو د جوړولو په تړاو په هیواد کې د ننه او بهر، چې د نورو ادبي څانګوالو تر څنګ واکیالي (با صلاحیته) څانګپوه کره کتونکي غړیتوب ولري، څه لید لرئ؟
بځرګی: په دې کې شک نسته چې د ادب او پوهي مرکزونو ته تر بل هر وخت ډیر ضرورت سته، ځکه چې موږ دغه څه کم ۵۰ کاله په جنګ کښی اخته یو، د نورو مادی تاوانونو په څنګ کې مو فرهنګ هم ډیره صدمه لیدلې ده، نو په هیواد کښې د ننه او د هیواد څخه بهر دغه فرهنګی مرکزونو

ته یو اړین ضرورت شتون لري. نو په همدغه دلیل د احمدشاه بابا علمي ادبي ټولني په خپل وار سره د علومو په مختلفو برخو کی د کتې وړ خدمتونه ترسره کړي دي. دغه ټولنی د موجودیت په سیمه کی بیسوادي ته د پای ټکی ایښی دی، خورا ډیر اثار یې د(ملی هنداري د مجلي او جریدې) په مرسته خوندي کړي دي، مهم کنفرانسونه او غونډې یې ترتیب کړي دي. نو ځکه ماته را معلومیږي چی فرهنګي مرکزونه د افغاني فرهنګ سره مرسته کولای سي.

مسعود: تاسو د یو شاعر او لیکوال په توګه زموږ د هیواد اوسنی سیاسي، تاریخي او کړکیچن اکربکر(حال احوال) څه ډول څیرئ، او نورو شاعرانو او لیکوالو ته په دې اړه څه وړاندیزونه لرئ؟

بڅرکی: زما له نظره په ټولنه کی وتیز (اقتصادي) پرمختګونه د ټولني په فکري پرمختګونو کي د پام وړ تغیرات رامنځته کولای سي، خو روبنایی تغیرات په ټولنه کښي را منځته کیده د باور وړ نه دي، ځکه ځیني وخت روبنا تر زیربنا تر مخه سي چی دی ته په اصطلاح سره (د روبنا یاغی کیدل) وایي، زموږ په فیوډالی ټولنه کښي تر ټولو د مخه باید د ټولنی د پرمختګ دپاره زیربنایي ګامونه واخیستل سي، چی هغه د فکری پرمختګ جوګه کیدای سي. که موږ ښه اقتصاد ولرو او د فابریکو مغلق ماشینونه پر څرخ راولو او هلته ګډکولک تفونه د کارګرانو رامنځته کړو نو معنا دا چی زموږ صنفي غوښتنی به هم تر سره سي. خو موږ اوس متمرکز اقتصاد نه لرو. نو مو ادبیات هم په هغه زړو فکرونو د فیوډالي اقتصاد چلیږي، که څه هم دغه حالات باید تغیر وکړي، پر دغه حالت نه پاته کیږي، خو د تکامل د قانون پر بنسټ تولیدي اړیکی د تولیدي قواو تر اغیزي لاندی دي. نو دلته باید وویل سي چي د دغه تغیر له پاره څه کولای سؤ؟. د دغه تغیر له پاره د ساینس پوهانو، ادیبانو هنرمندانو دنده ده چي د هیواد ولسونه په نوي علومو او د ټولنی د پرمختګ په قوانینو پوه کړي.

مسعود: ستاسو پیغام د یو شاعر او لیکوال په توګه هغه خوانانو ته، چې په هیواد کې د ننه او بهر پر ادبي او فرهنګي فعالیتونو بوخت دي څه دی؟

بڅرکی: شاعر او لیکوال باید نوښتګر وي، د نوي ټولنی دپاره باید فکرونه رابیداره کړي، ځوانان علم او تخنیک ته وهڅوی، د زور پیدو په مقابل کښی باید د قلم په ځوکه مبارزه وکړي، نن موږ په افغانستان کښي ولیدل چي د امریکا امپریالیزم د مذهبي تندرو شاه ته ودریدل او د خپلو استعماري ګټو دپاره یي هغه مذهبي تندروه ملایان پیدا کړه چی د هر ډول علمی پدیدو او علمي ښوونو او روزنو مخه به نیسي، ځکه د استعمار ګټه په دغه کي ده چي د نا اهلو کسانو د قدرت ته د رسولو په زور خپلي د ګټي معدنونه، شتمنی لوټ کړي، چی د دې دپاره مهمه لاره د جهل او استعماري قوتونو سره مبارزه ده. خو د امپریالیزم ګټي د مذهبونو په افراطي کولو کی دي.

مسعود: ګران بڅرکی صاحب ستاسو نه مننوی یم چې زما پوښتنو ته مو بشپړ ځوابونه راکړل. ستاسو د لا نورو بریاو او بریالیتوبونو په هیله.

بڅرکی: ګران انجنیرعبدالقادر مسعود صاحب ستاسو څخه هم مننه چی د هیواد پالني په میدان کښي مو خپله هیوادپالنه ثابته کړې ده او د پښتنو دپاره مو لیڅي را نغښتی دي.

او په پراخه پیمانه مو د هیواد د روښانتیا په لاره کی د قلم په ځوکه مبارزه کړیده. او د هیواد لیکوالان مو دې ته هڅولي دي، چي نور هم د عمل و میدان ته ور داخل سي او د هیواد د فرهنګي بنیګنو دپاره لاس په کارسي.

همدغسې ستاسو د هڅو له مخې، د ادب او علم مشران مو ستایلي دي او د هیواد نوي نسل ته مو ورښوولي دي. ستاسو نه د زړه له کومي مننه کوم.

په درنښت او ادبي مینه:

انجینر عبدالقادر « مسعود »

به صفحه اصلی – **www.said-afghani.org**